УДК 339.97:378

Жемба А. Й., к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАСОБІВ З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

В статті піднімаються питання більш інтенсивного впровадження сучасних технологій в навчальний процес. Впровадження інтерактивних форм навчання – одне з найважливіших напрямків удосконалення підготовки студентів у сучасному вузі. Основні методичні інновації зв'язані сьогодні із застосуванням саме інтерактивних методів навчання.
Ключові слова: методи активного навчання, активність особистості, активізація навчання, навчальна діяльність.

Постановка проблеми. Перед вітчизняною вищою школою постали найскладніші завдання, які неможливо розв'язати без якісних змін підготовки фахівців. Ці зміни, насамперед, пов'язані з пошуком ефективних форм і методів навчання, що дозволяють здійснювати перехід від пояснювально-ілюстративного до активного типу навчання, заснованому на пошуково-творчій діяльності студентів. У цьому зв'язку особливого значення набувають методи активного навчання й адекватне їхнє застосування в освітньому процесі сучасного вищого навчального закладу.

Будь-який професіонал, одержавши освіту за тією або іншою спеціальністю, зустрічався із проблемою необхідності продовження освіти, поповнення своїх навіть вузько спеціальних знань. Первісної освіти стало не вистачати не тільки на весь відрізок активного професійного життя й кар'єри,

але навіть на його короткі проміжки. В Україні фахівці підвищують свою кваліфікацію, тобто повертаються в ситуацію освітньої взаємодії, коли вони обновляють свої знання, одержують необхідні вміння й навички, що підкріпляють їхній професіоналізм і конкурентноздатність стосовно людей, що тільки одержали освіту.

Підвищений інтерес до методів активного навчання, таких як соціально-психологічний тренінг, ділові й організаційно-управлінські ігри, методи дискусійних груп, методи групової психологічної корекції, методи індивідуального психологічного консультування й ін., обумовлений, крім того, і реальною діалектикою сучасного соціального розвитку. Супроводжуюча євроінтеграцію інтенсифікація соціальних зв'язків особистості, розширення сфери спілкування за втрати якості цього спілкування, навантаження на психічну діяльність, загальна стресоґенність обстановки в суспільстві й світі в цілому, роблять процеси спілкування й міжособистісних відносин усе більш різноманітними й напруженими, а потреба в активному навчанні усе актуальнішою. Тому інтерес до проблеми методів активного навчання як ніколи високий і різноманітний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема методів навчання завжди становила інтерес для педагогічної науки й практики. До теперішнього часу в педагогіці накопичений певний обсяг теоретичних відомостей, що стосуються сутності поняття «методи навчання», класифікації методів, їх місця в цілісному педагогічному процесі, взаємозв'язку методів зі змістом і організаційними формами навчання (Ю.К. Бабанський, Н.М. Верзілін, В.В. Давидов, Т.А. Ільїна, І.Я. Лернер, Т.І. Шамова та ін.) [1, С. 15-24].

Для даного дослідження безсумнівний інтерес представляють роботи, у яких ставляться й вирішуються питання застосування методів навчання у вищій школі. Так, у роботах С.І. Архангельського, А.В. Барабанщикова, С.Д. Смірнова, Ю.М. Фокіна та ін. методи, методи навчання представлені як

компонент педагогічної системи вузу. Значення окремих методів у розвитку творчих здібностей і нестандартності мислення студентів досліджувалося М.М. Бірштейном, І.А. Рудаковою, М.В. Феллером та ін. Деякі аспекти активізації пізнавальної самостійності студентів у навчальному процесі розкриті в публікаціях Д.А. Єршова, А.М. Саранова, П.І. Підкасистого. У дослідженнях Л.А. Артем'євої, З.І. Латишевої, М.І. Махмутова, Г.Н. Серікова й ін. показана залежність між правильним вибором методу й ефективним засвоєнням студентами значних обсягів навчальної інформації [1, С. 26]. Заслуговують на увагу роботи, у яких розкриваються шляхи розвитку індивідуально-особистісних можливостей, що навчаються на основі використання конкретних методів. До теперішнього часу виконані також деякі дослідження, що стосуються методів активного навчання як засобу професійної підготовки студентів у вищій школі, як способу реалізації практичного підходу в освітньому процесі (Ю.С. Арутюнов, З.А. Баришнікова, М.Н. Гарунов, Н.М. Мочалова, Т.А. Спіріна, Ю.Е. Шаболін та ін.).

Постановка завдання. У той же час проблема комплексного використання методів активного навчання як умови ефективної підготовки студентів економічних спеціальностей залишається недостатньо дослідженою. Так, до кінця не осмислена структурно-логічна конструкція й функціональна спрямованість методів активного навчання; не визначені теоретичні основи комплексного їхнього використання в підготовці магістрів як майбутніх фахівців. Вимагає розробки й теоретичного обґрунтування технологія виділення найбільш ефективних методів активного навчання в організації навчальної діяльності студентів. Потребує експериментальної перевірки вплив різних методів активного навчання на кінцеві результати підготовки студентів.

Аналіз наукової літератури свідчить про протиріччя, що нагромадилися, між:

- зростаючими вимогами соціуму до особистості сучасного вузівського педагога;

- експонентним ростом наукової інформації й обмеженими тимчасовими можливостями студентів по їхньому засвоєнню;

- необхідністю посилення активності особистості, що навчається в навчальному процесі й реальним її проявом у навчанні;

- необхідністю вдосконалення вузівських форм і методів навчання й неготовністю багатьох вузівських викладачів до застосування методів активізації пізнавальної діяльності студентів;

- існуючими традиціями підготовки студентів у вузі й відсутністю моделі комплексного використання методів активного навчання в такій підготовці студентів економічних спеціальностей.

Пошук шляхів подолання названих протиріч, а також прогалини в науково-теоретичній розробленості низки питань, пов'язаних з педагогічною підготовкою студентів, обумовили вибір теми статті й визначили її проблему: яка доцільність комплексного використання методів активного навчання як провідної умови ефективної підготовки студентів економічних спеціальностей, особливо в світлі євроінтеграційних процесів.

Розв'язання даної проблеми склало **мету даної статті**.

Предметом дослідження є комплексне використання методів активного навчання як умова ефективної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Завдання дослідження: розкрити зміст наукових вистав про методи навчання, установити їхнє співвідношення з іншими дидактичними категоріями – «активність особистості», «активізація навчання», «навчальна діяльність», «педагогічна підготовка»; визначити сутність методів активного навчання, виділити, конкретизувати й систематизувати їхні функції в системі вузівської підготовки фахівця; виділити особливості

організації процесу підготовки студентів на основі комплексного використання методів активного навчання.

Методологічну основу дослідження склали провідні ідеї філософських вчень про загальний зв'язок і взаємозумовленості явищ навколишньої дійсності, ролі діяльності в розвитку особистості; загальнонаукові принципи об'єктивності, детермінізму, комплексності; принцип взаємозв'язку теорії й практики.

Виклад основного матеріалу. У професійній освіті методи активного навчання – це способи організації пізнавальної діяльності студентів, що реалізують установку на значну їхню активність у навчальному процесі [3, С. 67]. Реалізовані в комплексі методи активного навчання можуть розглядатися як своєрідна освітня технологія, що забезпечує: примусову активізацію мислення студентів, що навчаються; активне залучення їх у пізнавальний процес; підвищення ступеня мотивації, самостійності й емоційності студентів у навчальній діяльності; сталість взаємодії викладача й студентів; діалогічність форм навчання; рефлексивну самоорганізацію діяльності студентів і викладачів; формування інтелектуальної культури й культури саморозвитку особистості, що навчається.

Комплексне використання методів активного навчання в підготовці студентів повинне виступати умовою досягнення ефективного дидактичного результату, що обумовлене різноманіттям вивчення студентами економічних дисциплін, специфікою їх змісту й завдань, а також складністю діяльності й різноманітністю компетенцій, необхідних для її здійснення. Вибір методів активного навчання в цьому зв'язку повинен здійснюватися з обліком нових реалій, нових цілей і цінностей вищої освіти, нових моделей організації навчального процесу у вузі, нових форм організації спільної діяльності «навчання – практика», типології й характеристик методів активного навчання, проектування використання системи методів навчання, аналізу її ефективності.

Ефективність процесу підготовки студентів може бути забезпечена за рахунок створення й впровадження моделі комплексного використання методів активного навчання [2, С. 198]. Така модель являє собою систему, яка характеризується: 1) цілісністю, що досягається за рахунок проектно-цільового підходу до її створення; 2) функціональною спрямованістю на використання комплексу методів активного навчання з метою активізації пізнавальної діяльності студента; 3) погодженістю змісту й методів навчання, спрямованих на досягнення цілей і завдань підготовки студентів; 4) технологічністю, що дозволяє багаторазово включати комплекс методів активного навчання у вивчення економічних дисциплін і в умовах різних видів навчання; 5) керованістю, що досягається за рахунок діагностики.

Навчальний процес, що опирається на використання активних методів навчання, передбачає включення в процес пізнання всіх студентів групи без винятку. Спільна діяльність означає, що кожен вносить свій особливий індивідуальний внесок, у ході роботи йде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Організується індивідуальна, парна й групова робота, використовується проектна робота, рольові ігри, здійснюється робота з документами й різними джерелами інформації. Ведучий (викладач) разом з новими знаннями веде учасників навчання до самостійного пошуку. Активність викладача поступається місцем активності студентів, його завданням стає створення умов для їхньої ініціативи. Викладач відмовляється від ролі своєрідного фільтра, що пропускає через себе навчальну інформацію, і виконує функцію помічника в роботі, одного із джерел інформації.

Інтерактивні методи можуть застосовуватися при організації викладачем (куратором) наступної роботи зі студентами:

- організація тематичних занять;
- організація тимчасових творчих колективів при роботі над навчальним проектом;

• організація дискусій і обговорень спірних питань, що виникли в колективі;

• формування кафедральних освітніх архівів (курсів лекцій, тренінгових матеріалів, дипломних робіт, творчих робіт, аудіо й відеоматеріалів і ін.).

Для реалізації виховних і навчальних завдань викладачем (куратором) можуть бути використані наступні активні форми: інтерактивна екскурсія; використання кейс-технологій; круглий стіл; мозковий штурм; дебати; фокус-група; ділові й рольові ігри; case-study (аналіз конкретних, практичних ситуацій); навчальні групові дискусії; тренінги [6, С. 41].

Передбачувані результати використання активних занять у роботі викладача зі студентською групою: підвищення ефективності занять, інтересу студентів до діяльності куратора; формування й розвиток у студентів комунікативних навичок і вмінь, емоційних контактів між студентами (вміння жити в діалоговому середовищі; розуміння, що таке діалог і навіщо він потрібний); формування й розвиток аналітичних здатностей, відповідального відношення до власних вчинків (здатність критично мислити; вміння робити обґрунтовані висновки; вміння розв’язати проблеми й конфлікти; вміння приймати рішення та відповідати за них); формування й розвиток навичок планування та прогнозування.

Алгоритм проведення інтерактивного заняття.

1. Підготовка заняття.

2. Вступ:

2.1. Повідомлення теми й мети заняття.

3. Основна частина:

3.1. Пасивне позиціонування (з’ясування позицій учасників) з фіксаціями.

3.2. Сегментація аудиторії й організація комунікації між сегментами (Це означає – формування цільових груп по спільності позицій кожної із груп. Ми робимо об’єднання подібних думок різних учасників навколо деякої позиції й

створюємо з аудиторії набір груп з різними позиціями. Потім – організація комунікації між сегментами. Цей крок є особливо ефективним, якщо ми маємо справу з великою аудиторією: у цьому випадку сегментування являє собою інструмент підвищення інтенсивності й ефективності комунікації).

3.3. Інтерактивне позиціонування. Етапи інтерактивного позиціонування: 1) з'ясування набору позицій аудиторії, 2) осмислення загального для цих позицій змісту, 3) переосмислення цього змісту й наповнення його новим змістом, 4) формування нового набору позицій на підставі нового змісту.

4. Висновки (рефлексія). Рефлексія закінчується загальними висновками, які робить педагог.

В інтерактивних методах навчання в рамках навчальної програми існує складність отримання зворотного зв'язку. Навчання не може бути ефективним, коли щось просто виконується. Необхідно обміркувати, що зроблено, підвести підсумки, зрозуміти, що можна підібрати в арсенал професіоналізму. Відправним моментом у цьому обмірковуванні є конкретний досвід, він створює ґрунт для спостереження й міркування, для використання його в певних ситуаціях і складання плану дій.

Якщо ціль навчальної дисципліни полягає в тому, щоб освоїти діючі моделі економічного планування та управління, апробувати нові проекти діяльності організації, то найбільш ефективним методом навчання є ігрове. Саме ділова гра має можливість відтворення, проектування й моделювання економічних відносин, кооперативних комунікативних зв'язків із залученням представників різних підсистем організації. Отже, у студентів в процесі навчання розвиваються не тільки організаційні, але й методологічні, психологічні здатності.

Головною відмітною рисою інтерактивних методів навчання є ініціативність студентів у навчальному процесі, яку стимулює педагог з позиції партнера-помічника. Хід і результат навчання

здобуває особисту значимість для всіх учасників процесу й дозволяє розвити в студентів здатність самостійного розв'язку проблеми, яка постала перед підприємством.

Практична значимість. Освоєння методів активного навчання й процедур конструювання їх підвищує ефективність навчальної діяльності студентів і тому може використовуватися в практиці підготовки фахівців економічних спеціальностей для системи ступеневої освіти.

Висновки. Навчання, яке орієнтоване головним чином на запам'ятовування й збереження матеріалу в пам'яті, уже тільки частково може задовольняти сучасним вимогам. Виникає проблема формування таких якостей мислення, які дозволили б студентові самостійно засвоювати інформацію, що постійно відновляється, забезпечували людині можливість не відставати від прискорюваного науково-технічного прогресу. Отже, потрібні нові методи й підходи в навчанні, які могли навчити студентів вчитися, тобто самостійно знаходити й засвоювати потрібну інформацію.

Комплексне використання методів активного навчання підсилює мотивацію студентів до освітнього процесу, економічних дисциплін; суттєво підвищує якість знань і практичних умінь; забезпечує успішне оволодіння студентами практичних навичок; забезпечує готовність студентів до прийняття економічно обґрунтованих рішень; впливає на ступінь розвиненості загальних і спеціальних здатностей, професійно значимих особистісних якостей студентів.

Реалізація моделі комплексного використання методів активного навчання дозволяє забезпечити студентам здатність до інноваційної діяльності. Це можливо завдяки тому, що в рамках цієї моделі освіти в студентів формується рефлексивна культура, культура комунікацій і діалогу, економічне та проектне мислення, і ін.

Важливо мати на увазі, що, навіть не застосовуючи ці методи в повному обсязі, можна використовувати їхні елементи у

звичайному лекційному курсі, а також при проведенні інших форм занять.

1. Бабанский Ю. К. Интенсификация процесса обучения / Ю. К. Бабанский. – М. : Знание, 1987. – С. 78. **2.** Балаев А. А. Активные методы обучения / А. А. Балаев. – М. : Высшая школа, 1986. – 304 с. **3.** Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 316 с. **4.** Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К., 1997. – С. 206. **5.** Лекції з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової. – Харків : ОВС, 2011. – 496 с. **6.** Нагаев В. М. Методика викладання у вищй школі : навч. посібник / В. М. Нагаев. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 232 с. **7.** Паламарчук В. Ф. Методи і прийоми навчання / Паламарчук В. Ф., Паламарчук В. И. // Радянська школа. – 1975. – № 10. – С. 11–20. **8.** Смалько С. А. Самостійна робота студентів – невід'ємна складова підготовки майбутнього спеціаліста / С. А. Смалько // Освіта АПК – 2008. – № 4 (54). – С. 2. **9.** Наукова бібліотека дисертацій і авторефератів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/kompleksnoe-ispolzovanie-metodov-aktivnogo-obucheniya-kak-uslovie-effektivnoi-pedagogichesko#ixzz2AxxLLafu

Zhemba A. Y., Candidate of Economics, Associate Professor
(National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne)

THE USE OF PEDAGOGICAL AND ORGANIZATIONAL ADMINISTRATIVE MEENS WITH THE AIM TO ENHANCE OF LEARNING

The article raised the question more intensive application of modern technologies in the learning process. Introduction of interactive forms of studies - one of major directions of improvement of preparation of students in modern institution of higher learning. Basic methodical innovations are related today to application exactly of interactive methods of studies.
Keywords: methods of active studies, activity of personality, activation of studies, educational.